

RİSALE-İ NUR'DA HADİSLERİ MÜSBET YORUMLAMA

Dr. Ali MUSTAFA

Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Öz

Risale-i Nur'u okuyanlar, Said Nursi'nin Kur'an ve sünnette geçen şer'î metinleri usul-ü şeriata, akla ve sağduyuya uygun olarak müsbet bir biçimde yorumladığını fark eder; bu suretle metinlere aykırı olan ve çoğu zaman fikrî sapmalara yol açan menfi anlayışın da önüne geçilmiş olduğunu görürler. Said Nursi'nin bu yaklaşımı hem tefekkürî mütalaalarında, hem Nur talebelerinin sorularına verdiği cevaplarda, hem de hayatı boyunca girdiği birçok duruşmada açıkça görülmektedir.

Bu bakış açısıyla Said Nursi, hem hadisleri müsbet bir surette yorumlayarak, işaret ettikleri doğru manayı açıklıyor; hem de hadislerin anlaşılmasını zorlaştıran veya inkarına yol açan ya da manay-ı zahirîsini ele almaktan kaynaklanan menfi anlayışların önüne geçiyor. Dikkat çeken bir diğer bir husus da, Said Nursi'nin mümkün oldukça hadisi redde yanaşmamasıdır; çünkü hadisleri usul-ü şeriata ve akla uygun olarak müsbet bir biçimde anlıyor, usule aykırı anlayışlara yol vermiyor ve hadisler ile Kur'an veya akıl arasında çelişki oluşturmayı reddediyor. Bu yaklaşım Muhtelifü'l-hadis ilminde eskiden beri alimler arasında yaygın olan ve kabul gören bir yaklaşım olup Said Nursi bu alanda ciddi yenilikler getirmiştir.

Bu makalede Said Nursi'nin hadisleri müsbet yorumlaması ve bu alanda kazandırdığı yenilikler üç kısımda ele alınacaktır. Birinci kısımda, ulema ve Said Nursi'ye göre hadisleri müsbet yorumlama üzerinde durulacaktır. İkinci kısımda, ulûhiyet ve nübüvete dair hadisleri müsbet yorumlamaya değinilecektir.

Üçüncü kısımda, kâinata dair hadisleri müsbet yorumlama konu edilecektir. Sonuç kısmında ise çıkarım ve tavsiyeler belirtilecektir.

Anahtar kelimeler: Risale-i Nur, Said Nursi, müşkilü'l-hadis, hadis tevili.

Positive Interpretation of Hadith in the Risale-i Nur Collection

Abstract

Those who read *Risale-i Nur* notice that Said Nursi interprets the divine texts in the *Qur'an* and the *sunnah* according to fundamentals of Islamic Legislation, ration and common sense and therefore prevents a negative understanding which is in contrast with the texts and which usually leads to ideological deviations. This approach of Said Nursi's is evident in his contemplatory discussions, answers to *Nur* students' questions and many court hearings he attended during his lifetime. With this perspective, Said Nursi made a positive interpretation of the hadith and clarified intended meanings and prevented negative views causing difficulty in understanding hadith, leading to their denial or misinterpretation due to accepting apparent meanings. Another point of interest is that Said Nursi avoided rejecting hadith as long as possible. He understood hadith positively in accordance with fundamentals of Islamic law and ration, avoided views contrary to the fundamentals and refused contradictions between hadith-*Qur'an* and hadith-ration. This approach is a long accepted and common one among the scholars in the science of Hadith Disputes (*Mukhtalif al-Hadith*) to which Said Nursi introduced significant novelties. In this article Said Nursi's positive interpretation of hadith and the novelties in this field will be handled in three sections. In the first, positive interpretation of hadith according to Said Nursi and other scholars. In the second section, positive interpretation of hadith on Lordship and prophethood will be discussed. In the third section positive interpretation of hadith on the universe will be covered. In the conclusion section the results and advice will be laid out.

Keywords: *Risale-i Nur*, Said Nursi, difficult hadith, hadith interpretation

A. Ulema ve Said Nursi'ye Göre Hadisleri Müsbet Yorumlama

Ulema bazı hadis metinlerinden, naslara, akla, sağduyuya ve bilime aykırı yanlış mana çıkarıldığını fark edince; bunların usul-ü şeriata uygun olarak doğru bir şekilde anlaşılması ve bu hadislerdi var olduğu zannedilen yanlış manaların önüne geçebilmek için çeşitli yorum ve tevillerle meşgul olmuşlardır. Said Nursi de bu hadislerle ilgilenmiş, onları şeriatın sabit hükümlerine ve aklın zahirine uygun şekilde müspet bir surette yorumlamıştır. Böylece Said Nursi hadisin şeriatı sabit ve aklen kabul gören müsbet manasını kabul edip, akla aykırı fikri sapmaların önüne geçerek selef alimlerinin izinden gitmiş oluyor. Araştırmacılar Said Nursi'nin bu hususta muvafık gitmesi ile beraber, onlardan farklı bir yaklaşımı olduğunu da kaydeder. Bu fark iki hususta görülüyor:

1. Tefsir ve Tevil Arasında Olması

Eski âlimler kapalı metinlerin belirsizliğini ve diğer metinlerle çelişmesini çözmek için tefsir ederken, nesh, cem', tercih yöntemlerini ve umumi, hususi, mutlak, mukayyet, nass, zahirî mana, te'vil, hakikat, mecaz gibi dil kavramlarını kullandılar. Bu âlimler hadislerdeki gizli manayı açığa çıkarmak ve diğer hadislerle çelişmesini çözmek için birbirinden farklı yollar izleyerek, bize öyle kıymetli ilmî bir servet bıraktılar ki ehl-i ilim karşılaştıkları zorluklar için hala onlardan istifade etmeye devam etmektedir.

Fakat Said Nursi şer'î meselelerdeki vukufiyetine, kelimeler arasındaki gizli bağları ve manaları açıklama kabiliyetine dayanarak kapalı metinlerin te'viline ve işarî manası ile anlaşılmasına çalıştı. Onun verdiği mana, çabuk kavranan bir mana olmayıp, bu mana ile hadisin lafzı arasındaki bağlantıyı idrak etmek için uzunca bir tefekkür gerekiyor. Bu mana hem kavaid-i şer'iyeye hem akla uygun olup hadisin lafzına ve zahirî manasına da aykırı düşmüyor. Okuyucu da bu derin manaları mütalaa ederken aklen ve ruhen lezzet alıyor.

İşarî te'vil Kur'an tefsirinde izlenen bir yol olmakla beraber, müşkilü'l-hadis te'vilinde bildiğim kadarıyla kullanılmamıştır. Müşkilü'l-hadis'i işarî manası ile te'vil etmek Said Nursi'nin müşkilü'l-hadis ilminin geliştirilmesinde eklediği bir husus ve ilmî bir tecdit olarak kabul edilebilir.

2. Sened Tenkidi ve Metin Tenkidi Arasında Olması

Te'vil, kabulün bir çeşidi olduğu bilinmektedir.¹ Yani, bir alim bir hadisi yorumluyorsa, bu o hadisi sahih kabul ettiğini gösterir. Demek ona göre Peygamber (sav)'den sudur ettiği sabittir; bu nedenle manası ile iştigal eder, yoksa Zat-ı Pak (sav)'den sudur etmeyen bir söz ile iştigal etmenin bir manası yoktur. Ayrıca Peygamber (sav)'in bir sözü ile başkasının sözü arasında çelişki oluşturmak caiz değildir, zira Peygamber (sav)'in sözü herkesin sözünden üstündür.

Muhtelifü'l-hadis kitaplarını inceleyenler, ulemanın zayıf hadislerin manasını araştırdıklarını ve onların sahih hadisler ile çelişkilerini çözmeye çalıştıklarını fark ederler. Bu iki sebepten kaynaklanmaktadır:

Birincisi: Bu hadisin sıhhati hakkında ulema arasında ihtilaf vardır. Manasını yorumlamaya çalışan âlim, onu sahih kabul etmiş olur. Ancak sahihliği konusunda ihtilaf olan pek çok hadis olduğunu da belirtmek lazım.

1 Bkz. Şevkani, Muhammed b. Ali, İrşadü'l-Fuhul İla Tabkik-i'l-Hakkı Min İlmî'l-Usul, Darü'l Kitab el-Arabi, II, s.138.

İkincisi: Bazı alimler ise hadisin sahih olduğunu farzederek onu tenezzül kabilinden yorumlamaya çalışır. Birçok âlim delil olup olamayacağını ortaya koymak için hadisin sıhhati hakkındaki farklı görüşlere geniş bir şekilde yer verir. Fakat çok zayıf ve mevzu olan hadisleri yorumlamaya çalışmamışlardır. Bunların Peygamber (sav)'den sudur etmediği sabit olduğu için hadis olarak kabul edilmemektedir. Hadislere sonradan eklenmiştir, zira bu hadisleri uyduranlar hadis olduğunu iddia etmişler, ulema da diğer ravilerden aktarılan hadisleri incelerken bunların iddialarını araştırıp izah etmiştir.

Said Nursi ise, hadisin senet tenkidi veya zayıf olduğunu ispat veya cerh, ta'dil, senetlerdeki illetler ile uğraşp mevzu olduğuna hükmetmeye çalışmaz. Bu hususu açıkça şöyle ifade etmiştir:

Madem bu müteşabih hadîse, lüzumsuz ve zararlı bir tarzda nazar-ı dikkat celbedilmiş ve bu çeşit hadîsler çok vârid olmuş, elbette şübheleri izale edecek bir hakikatı beyan etmek lâzım gelir. Şu hadîs kat'î olsun veya olmasın, o hakikatı zikretmek gerektir.²

Bu sözünden anlaşıldığı üzere Said Nursi, hadisin sıhhat derecesine bakmadan, hadisten tevehhüm edilen yanlış mananın önüne geçmeye ve doğru manayı açıklamaya çalışmaktadır. Eski dönem âlimler de aslında hadisin sahih olduğunu kabul etmemekle birlikte te'vil ve yorum cihetine gitmişlerdir. Bu sebeple müsbet bir şekilde yorumladı diye, Said Nursi'nin her hadisi sahih kabul ettiği söylenemez. Bazen “*Arz öküz ve balığın üzerindedir*” hadisinde olduğu gibi akla uymayan ve te'vili yapılamayan metinleri rivayet ettikleri için ravileri hatalı buluyor:

Bazı kütüb-ü İslâmiyede sevr ve huta dair acib ve haric-i akıl hikâyeler, ya İsrailiyattır veya temsilattır veya bazı muhaddislerin tevilatıdır ki, bazı dikkatsizler tarafından hadîs zannedilerek Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm'a isnad edilmiş.³

Bununla birlikte, isnadı dolayısıyla zayıf ve mevzu hadisleri reddeden ehl-i hadisi izledikleri yol nedeniyle eleştirmez, hadisin işaret ettiği mananın nazarlarında gizlenmiş olduğunu düşünür. Fakat ona göre, her zaman yaptığı gibi, hadisi kabul edip işaret manası ile tevil etmek daha evladır.⁴

2 Nursi, Said, *Mektubat*, s. 489. Aksi belirtilmediği sürece Said Nursi'nin eserlerine yapılan atıflarda www.erisale.com internet sitesi kaynak olarak kullanılacaktır.

3 Nursi, *Lemalar*, s. 168.

4 Nursi, *Sözler*, s. 457.

Said Nursi'yi buna sevk eden şey, belki de hadisleri cerh, ta'dil ve isnadların illetlerinden bahseden kitap ve kaynaklardan uzak kalmasıdır. Zira hayatı sürgün ve hapislerde geçmiş, başka kitaplara müracaat etme imkanını bulamamıştır.⁵ Bununla beraber benzersiz bir surette telif ettiği eserleri, gençlik döneminde bu sıkıntılardan evvel, şeriat ilimlerinde geniş bir vukufiyet elde ettiğini gösterir. Kütüphaneden uzak bir surette eser telif etmenin neticesi şüphesiz ki başkalarından az alıntı yapmak ve tamamen hafızaya ve çıkarımlara dayanmaktır; bu nedenle Risale-i Nur başka eserlerde rastlanmayan imanî tefekkür ve ihtarla doludur; çünkü ilminin neticesidir ve başkasından az alıntı yapmıştır⁶, nakil olarak aldığı yerleri de çoğunlukla delil olarak ya da tenkid için zikreder.

Çok miktarda hadisi ezberden bildiği, Mucizat-ı Ahmediye bahsinde nübüvvetin sıdkına delil olarak serdettiği ve alışılmışın dışında taksimat yaptığı yüzlerce mucizata dair hadislerden anlaşılıyor.⁷ İsnatların illetleri, cerh ve ta'dil üzerinde konuşmak ise ayrı bir alandır, kaynak kitaplara müracaat ve alimlerle müzakere gerektirir ki, Said Nursi için bu mümkün değildi.

B. Ulûhiyet ve Nübüvvet Dair Hadisleri Müsbet Yorumlaması

Said Nursi ulûhiyet ve nübüvvet dair birkaç hadisi ele almış ve metinlerinden tevehhüm edilen yanlış manayı reddetmiş, sonra usul ve muhkemat-ı şeriata muvafık işarî manalarını istihraç etmiştir. Aşağıda bu hadislerden birkaç numune zikredilecektir.

1. "Allah (cc) Adem'i (as) Rahman Suretinde Yaratmıştır" ⁸ Hadisi

Said Nursi şöyle der:

Bir hadîs-i şerifte vârid olmuş ki: إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَىٰ صُورَةِ الرَّحْمَنِ -ev kema kal- Bu hadîs-i şerifi, bir kısım ehl-i tarikat, akaid-i imanîyeye münasib düşmeyen acib bir tarzda tefsir etmişler. Hattâ onlardan bir kısım ehl-i aşk, insanın sîma-yı manevîsine bir suret-i Rahman nazarıyla bakmışlar. Ehl-i tarikatın bir kısım-ı ekserinde sekr ve ehl-i aşkın çoğunda istiğrak ve iltibas olduğundan,

5 Nursi, *Mektubat*, s. 526.

6 Nursi, *Mektubat*, s. 526.

7 Nursi, *Mektubat*, s. 129.

8 Buhari, İstizan, 1, Müslim, Bir, 115, Abdullah ibni Ahmed, *Kitabü's Sünnne*, II, s. 472, Beyhakî, *El-Esmâü ve's Sıfat*, Cidde, II, s. 64, Sihhati konusundaki ihtilaf için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bari Fi Şerhi Sahihi'l-Buhari*, Daru'l Fikr, V, s. 183.

hakikata muhalif telakkilerinde belki mazurdurlar. Fakat, akli başında olanlar, fikren onların esas-ı akaide münafî olan manalarını kabul edemez. Etse hata eder.⁹

Said Nursi bu ifadesinden anlaşılıyor ki; hadisin Allah'ı (cc) mahlûkata benzetmeye dayalı tefsirine kesinlikle karşı çıkmıştır. Çünkü Allah'ı (cc) mahlûkata benzerlikten tenzih etmek, İslam'da usul-u akaidde kat'i bir esastır ve bu konuda naklî ve akli çok delil bulunmaktadır. En açık olanı ise “ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ = Hiçbir şey O'nun (Allah) gibi değildir”¹⁰ ayet-i kerimesidir.

Devamında bu hadisten maksud manayı şöyle beyan ediyor: İnsan, *ism-i Rahman'ı tamamıyla gösterir bir surettedir*.¹¹ Ve bu manayı yakınlaştırmak için bir örnek zikrediyor:

Hem işaretir ki: Zât-ı Rahmanurrahîm'in delilleri ve âyineleri olan zihayat ve insan gibi mazharlar, o kadar o Zât-ı Vâcibü'l-Vücud'a delaletleri kat'î ve vâzih ve zahirdir ki, Güneş'in timsalini ve aksini tutan parlak bir âyine parlaklığına ve delaletinin vuzuhuna işareten “O âyine Güneştir» denildiği gibi, «İnsanda suret-i Rahman var» vuzuh-u delaletine ve kemal-i münasebetine işareten denilmiş ve denilir.¹²

Demek hadiste kastedilen mana, insanın yaratılışının Hâlikına delaleti, yaratılışındaki azametinin de Hâlik ve Müdebbirinin azametine delaletidir. Said Nursi'nin hadisten istinbat ettiği bu işarî mana, Kur'an'da sarıhan zikredilmiştir. Allah (cc) insana Hâlîka şهادetlerini görmek için nefsinde ve etrafında tefekkürü emrediyor. Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: *وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ * وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ* = ¹³.Mahlukatta tefekküre emredilmesinin gayesi Allah'a imanın kalplerde yerleşmesi ve mevcudatın Allah'ın varlığına, azametine ve kemaline şهادetlerini görüp Allah'ın emir ve yasaklarının yüceltilmesidir.

9 Nursi, *Lemalar*, s. 178.

10 Şura, 11)

11 Nursi, *Lemalar*, s.179.

12 *A.g.e.*, s.179.

13 Zariyat: 20-21

2. “Ben Göklere ve Yere Sığmam, Fakat Mü’min Kululumun Kalbine Sığarım”

¹⁴ **Hadisi**

Said Nursi şöyle diyor:

Kezâ, “Ne yere, ne de göğe sığmadım; Ben bir mü’min kululumun kalbine sığdım” meâlindeki hadîsin sırrıyla, yani, bütün kâinata tecellî eden İlâhî isimlerin bütün tecellilerine insanın câmi bir mazhar (ayna) olması sırrıyla, kâinata sığmayan bir nimeti bana bağışlayarak beni isimlerinin tecellilerini içine alan bir ayna yapan Zât bana yeter.¹⁵

Burada hadisin mana-yı harfisinin kasd edilmediği açıkça görülüyor, Allah’a iman edenin kalbinin genişliğinden kasıt, kalbin Allah’a iman, muhabbet ve haşyeti ile dolmasıdır. Böylece harekâtı ve sekenâtı Allah’ın azamet ve kemalini anlatır ve onun varlığına, tevhid ve celaline delil olur.

Said Nursi kalbin bu manada Allah (cc) ile dolmasını saadet-i hayatın sırr-ı kemali olduğunu ifade eder:

Şimdi hayatının saadet içindeki kemali ise: Senin hayatının âyinesinde temessül eden Şems-i Ezelî’nin envârını hissedip sevmektir. Zîşuur olarak ona şevk göstermektir. Onun muhabbetiyle kendinden geçmektir. Kalbin göz bebeğinde aks-i nurunu yerleştirmektir. İşte bu sırdandır ki, seni a’lâ-yı illiyyîne çıkararak bir hadîs-i kudînin meal-i şerifi olan... denilmiştir.¹⁶

Said Nursi’nin kasd ettiği a’lâ-yı illiyyîn, hadîs-i şerifte Allah’ın (cc) sevdiği kimse-nin hali tavsif edilirken ifade buyrulan hakikat olsa gerektir:

*Kulum bana nafîle ibadetlerle yaklaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu bir sevdim mi artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep etti mi onu himayeme alır, korurum.*¹⁷

¹⁴ İbni Teymiye bu hadisin israiliyattan olduğunu ve Peygamber (sav)’den sahih bir isnadı olmadığını zikrettikten sonra, Said Nursi’nin yorumuna yakın bir mana ile tefsir etmiştir, bkz. İbni Teymiye, *Mecmu ul Fetavi*, Daru’l Vefa, 2005, XVIII, s. 376, Irakî aslı yoktur demiştir, bkz. Irakî, Zeynüddin Abdürrahim bin Elhüseyn, *Tabricü’l İhya*, II, s. 712, Bu hadisin bahsi geçen karşılaştığım diğer kaynaklarda aynı şekilde zikretmiştir.

¹⁵ Nursi, Şualar, s.130.

¹⁶ Nursi, *Sözler*, s.189.

¹⁷ Buhari, Rikak, 38.

3. “Eğer Sen Olmasaydın Kâinatı Yaratmazdım”¹⁸ Hadisi

Malumdur ki hilkatın gayesi Cenab-ı Hakki göstermek, tevhid ve ubudiyettir. Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: *وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ* = *Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım.*¹⁹ Bu ehemmiyetli vazifeyi yerine getirebilmesi, yani yeryüzünü Allah'a ibadet ve tazim ile imar etmesi için, göklerde ve yerdeki her şeyi insanın hizmetine vermiştir. Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: *وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ* (Casiye: 13). Öyleyse hilkatın gayesi Peygamber Muhammed'in (sav) şahsı değildir, Kuran'ın birçok ayetinde bu açık olarak zikredilmiştir. Said Nursi bu hadisi birkaç kere zikreder,²⁰ delil gösterir. Bu âyetin anlamını ortaya koymaya çalışırken hem hilkatın gayesi konusunda Kur'an'a muvafık işaret mana istihraç eder, hem de şeriatla sabit olan meselelere muhalif olan zahiri ve yanlış mananın önüne geçiyor.

Said Nursi kâinatın yaratılış gayesinin Muhammed (sav) olduğunu ifade ediyor, diyor ki “*o zât, kâinatın illet-i gaiyesidir. Yani o zâta şu kâinatın Hâlıkı bakmış, kâinatı halketmiştir. Eğer onu icad etmeseydi, kâinatı dahi icad etmezdi denilebilir.*”²¹ Sonra bu mananın mezkur hadisten alındığını ifade ederek diyor ki:

Bu kâinat sahibinin tezahür-ü rububiyetine ve sermedî uluhiyetine ve nihaysiz ihsanatına küllî bir ubudiyet ve tanıtılmakla mukabele eden Muhammed Aleyhissalâtu Vesselâm, bu kâinatta güneşin lüzumu gibi elzemdir ki; nev'-i beşerin üstad-ı ekberi ve büyük peygamberi ve Fahr-i Âlem ve *لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ لَمَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاقَ* hitabına mazhar ve hakikat-i Muhammediyesi hem sebep-i hilkat-i âlem, hem neticesi ve en mükemmel meyvesi olduğu gibi, bu kâinatın hakikî kemalâtı ve sermedî bir Cemil-i Zülcelal'in bâki âyineleri ve sıfatlarının cilveleri ve hikmetli ef'alinin vazifedar eserleri ve çok manidar mektupları olması ve bâki bir âlemi taşıması ve bütün zîşuurların müştak oldukları bir dâr-ı saadet ve âhireti netice vermesi gibi hakikatları, hakikat-i Muhammediye (A.S.M.) ve Risalet-i Ahmediye (A.S.M.) ile tahakkuk ettiğinden...²²

18 Saganî, Mevzuat adlı eserinde zikretmiştir, bkz. el-Saganî, el-hasan bin Muhammed, *Mevzuat*, Daru'l Me'mun, Şam, XVII, s. 52, Aclunî hadis olamasa da manası sahihtir demiştir, Alaclunî, İsmail bin Muhammed, *Keşfü'l Hafâ*, Daru İhya et-Turasi'l Arabi,II, s. 164.

19 Zariyat, 56

20 Bkz. Nursi, *Sözler*, s. 113, *Mektubat*, s.257, 277, Şualar, s.763.

21 Nursi, *Mektubat*, s.277.

22 Nursi, Şualar, s.763.

Said Nursi'nin bu sözünden açıkça anlaşılıyor ki; Peygamber'in (sav) şahsı, mübarek ve şerefli olmakla beraber kâinatın ille-i gaiyesi onun şahsı değil belki risaletidir, Allah'a (cc) imana, tevhide ve ibadete davetidir. İslam'ın mesajı mahlûkata Hâlık'larını tanıtmış ve ona ibadeti ve tevhide bildirmiştir. Onun risaleti olmasaydı kâinatın bir hedefi olmazdı, Resulullah olmasaydı risalet de olmayacaktı. Bu ince mana ile hadiste geçen hilkaî kâinatın ille-i gayesi Kur'an'a muvafık oluyor. Said Nursi bu manayı daha fazla açıklayarak şöyle diyor:

Ve bu kıymetli, sevimli dostlarından dahi, onların imamı ve mefhari olan Muhammed Aleyhissalâtu Vesselâm'ı intihab ederek, ehemmiyetli Küre-i Arz'ın yarısını ve ehemmiyetli nev'-i insanın beşten birisini uzun asırlarda onun nuruyla tenvir ediyor. Âdetâ bu kâinat onun için yaratılmış gibi; bütün gayeleri onun ile ve onun dini ile ve Kur'anı ile tezahür ediyor.²³

Said Nursi'nin bu ifadesini inceledikten sonra, hadisi çok güzel bir şekilde te'vil ettiği ve kâinatın yaratılış gayesini Kur'an'a muvafık olarak beyan ettiği tezahür ediyor.

C. Kâinata Dair Hadisleri Müspet Yorumlama

Meleklerin ve yeryüzünün yaratılışına dair bazı hadislerden şeriat ve akıl ile çelişen garip veya yanlış manalar tevehhüm edilebilir. Bu hadislerden bazıları isnad yönünden sahih bazıları zayıf veya diğer bazıları ise çok zayıf olabilir. Said Nursi bunları şeriata muvafık, akıl ile çelişmeyecek bir biçimde işarî manasıyla ince bir şekilde te'vil etmiştir.

1. “Bâzı Melâikeler Bulunur, Kırk Başı veya Kırk Bin Başı Var. Her Başda Kırk Bin Ağzı Var, Her Bir Ağzıda Kırk Bin Dil İle, Kırk Bin Tesbihat Yapar”²⁴ Hadisi

Bu lafızlarla hadisi kaynaklarda bulamadım. Muhteva olarak da garib bir tasviri içermektedir. Hadis kaynaklarında geçmemesi ve isnadının bulunmaması, ilim ehlini mevzu hükmünü vermeye sevk etmiş, bu nedenle rivayeti veya te'vili ile iştigal etmemişlerdir. Fakat Said Nursi bu hadisi, birkaç yerde²⁵ farklı lafızlarla zikreder ve manasındaki garabeti kaldırıp akla muvafık olacak şekilde te'vil eder. Şöyle diyor:

Küre-i arz, küre-i arzın neveleri adedince başlar ve o nevelerin
ferdleri sayısınca diller ve o ferdlerin a'zâ ve yaprak ve meyveleri

23 Nursi, Şualar, s.253.

24 Hadis kaynaklarında bulamadım.

25 Bkz. Nursi, *Sözler*, s.233, 692, 693, *Mektubat*, s. 491, Şualar, s.345, *Emirdağ Lahikası 2*, s. 504.

mikdarınca tesbihatlar yaptığı için elbette o haşmetli ve şuur-suz ubudiyet-i fitriyeyi bilerek, şuurdarane temsil edip dergâh-ı İlahiyyeye takdim etmek için kırkbin başlı ve her başı kırkbin dil ile ve herbir dil ile kırkbin tesbihat yapan bir melek-i müekke-li bulunacak ki, ayn-ı hakikat olarak Muhbir-i Sadık haber vermiş.²⁶

Said Nursi bize burada şunu söylemek istiyor: Bu meleğin bu surette olması garip değil, çünkü Allah'ın (cc) kesretli ve teşaub etmiş mahlûkatı her bir cüz'ü ile rabbini tesbih eder; elbette bu mahlûkatın kesretli tesbihatını Cenab-ı Hakk'a takdim etmekle müekkel, tesbihatın azametine münasip böyle melaike bulunacaktır.

Said Nursi bu meleğin devasa heyetini, insanların amelleri ile müekkel meleğe delil olarak gösteriyor, zira o melek insanın tesbihatını öyle dikkatle sayıyor ki sesler ve niyazlar birbirine karışmasıyla beraber karıştırmıyor.²⁷ İnsanın ibadetlerini dikkat ve intizamla saydığı gibi kendi hususi ubudiyeti de gayet muntazamdır, mükemmeldir; hem gayet küllîdir, genişir.²⁸

Said Nursi manayı izah etmek ve akla yaklaştırmak için her zaman kullandığı üslub ile bir temsil zikrederek devam ediyor:

Bazı büyük mevcudat-ı cismaniye vardır ki, kırkbin baş, kırkbin tarz ile vezaif-i ubudiyeti yapar. Meselâ: Sema güneşlerle, yıldızlarla tesbihat yapar. Zemin tek bir mahluk iken, yüzbin baş ile, her başta yüzbinler ağız ile, her ağızda yüzbinler lisan ile vazife-i ubudiyeti ve tesbihat-ı Rabbaniyeyi yapıyor. İşte küre-i arza müekkel melek dahi, âlem-i melekûtta şu manayı göstermek için öyle görülmek lâzımdır. Hattâ ben, mutavassıt bir badem ağacı gördüm ki: Kırka yakın baş hükmünde büyük dalları var. Sonra bir dalına baktım, kırka yakın dili hükmünde küçük dalları var. Sonra o küçük dalının bir diline baktım, kırk çiçek açmıştır. O çiçeklere nazar-ı hikmetle dikkat ettim, herbir çiçek içinde kırka yakın incecik, muntazam püskülleri, renkleri ve san'atları gördüm ki; herbiri Sâni'-i Zülcelal'in ayrı ayrı birer cilve-i esmasını ve birer ismini okutturuyor.

26 Nursi, Şualar, s.345.

27 Nursi, *Emirdağ Lahikası 2*, s. 504.

28 Nursi, *Sözler*, s.693.

İşte hiç mümkün müdür ki, şu badem ağacının Sâni'-i Zülcelal'i ve Hakîm-i Zülcemal'i, bu camid ağaca bu kadar vazifeleri yükletsin; onun manasını bilen, ifade eden, kâinata ilân eden, dergâh-ı İlahiyeye takdim eden, ona münasib ve ruhu hükmünde bir melek-i müekkeli ona bindirmesin?²⁹

Said Nursi'nin yukarıdaki ifadesinde meleğin bu surette olması yaratılışı mı öyle yoksa vazifesini yerine getirmek için mi bu surete girmiştir anlaşılmıyor! Konuyla ilgili ifadesi şöyle:

Hamele-i arş ve yer ve göklerin melaik-e-i müekkelleri ve sair bir kısım melekler hakkında Muhbir-i Sadık'ın tasvir ettiği, meselâ kırkbinler başlı, herbir başta kırkbinler lisan ve her lisanda kırkbinler tarzda tesbihat ettiklerini ve intizam ve külliyyet ve vüs'at-i ubudiyetlerini ifade eden hakikata...³⁰

Bu suret hakikat mi misal mi? Musa (as)'ın Azrail'e tokat vurması hadisini yorumlarken kullandığı ifadeden, bu suretin mahiyet-i asliye olmadığını gösterir bir cümleye rastladım. Diyor ki:

... beyan edildiği gibi ve ehadîs-i şerifenin delalet ettiği üzere: "Bazı melaikeler var ki, kırkbin başı var. Her başında, kırkbin dili var -Demek, seksenbin gözü dahi var.- Herbir dilde, kırkbin tesbihat var." Evet madem melaikeler âlem-i şehadetin enva'ına göre müekkeldirler; âlem-i ervahta o enva'ın tesbihatlarını temsil ediyorlar, elbette öyle olmak lâzım gelir. Çünkü meselâ Küre-i Arz bir mahluktur, Cenab-ı Hakk'ı tesbih ediyor. Değil kırkbin, belki yüzbinler baş hükmünde enva'ları var. Her nev'in, yüzbinler dil hükmünde efradları var ve hâkeza... Demek Küre-i Arz'a müekkel meleğin kırkbin, belki yüzbinler başı olmalı. Ve her başında da yüzbinler dil olmalı ve hâkeza... İşte bu mesleğe binaen, Hazret-i Azrail Aleyhisselâm'ın her ferde müteveccih bir yüzü ve bakar bir gözü vardır. Hazret-i Musa Aleyhisselâm'ın, Hazret-i Azrail Aleyhisselâm'a tokat vurması; hâşâ Azrail Aleyhisselâm'ın mahiyet-i asliyesine ve şekl-i hakikîsine değil ve bir tahkir değil ve adem-i kabul değil; belki vazife-i risaletin daha devamını ve

29 Nursi, *Sözler*, s.693.

30 Nursi, *Sözler*, s.233.

bekasını arzu ettiği için, kendi eceline dikkat eden ve hizmetine sed çekmek isteyen bir göze şamar vurmuş ve vurur...

31 اللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ لَا يَعْلَمُ الْعَيْبَ إِلَّا هُوَ قُلْ إِنَّمَا أَعْلَمُ عِنْدَ اللَّهِ

Hulasa olarak tokadı ölüm meleğinin şahsına değil belki vazifesini ifa ederken görünen seksen bin gözden birine vurduğunu anlatıyor. Bu da hadisi mecazî mana-da tevil ettiğini gösteriyor. Hadiste bu suretle mahiyetinin beyan edilmesinin sebebi melekların mahiyetinin azameti ile müekkel oldukları vazifenin büyüklüğü arasındaki münasebete işaretler, yani kâinata intişar eden kesretli mahlûkatın tesbihatını saymak vazifesi ile mütenasip olarak bu vazife ile müekkel meleğin aynı şekilde azamet ve kesretle muttasif olması gerektiğine işaretler.

2. Hazret-i Mûsâ aleyhisselâm, Hazret-i Azrail aleyhisselâm ruhunu kabzetmeye geldiğinde gözüne tokat vurması hadisi³²

Said Nursi'ye Hazret-i Mûsâ aleyhisselâm, Hazret-i Azrail aleyhisselâm ruhunu kabzetmeye geldiğinde gözüne tokat vurmasına dair hadisin sıhhati soruluyor. Anlaşıldığı kadarıyla bu konu hakkında münakaşa olmuş, hadisin manası garip gelmiş, *Sahihayn*'da geçiyor olması şaşkınlıklarını bir kat daha artırmış. Münakaşadan ikna edici bir cevap çıkmayınca Said Nursi'ye yazıyorlar, o da cevabında özetle şöyle diyor:³³ Bu hadis *Sahihayn*'da geçtiğine göre sahihtir, Peygamber (sav)'den suduru sabittir. Kur'an'da müteşabih ayetler olduğu gibi hadiste de müteşabih hadisler vardır ki ulema bunlara müşkilü'l-hadis derler. Bu hadislerde zahirî mana-yı harfi yoluyla işaret edilen zahirî manâ kesin olarak kast edilmediğinden, çelişkilerini çözmek ve maksud olan doğru manayı beyan etmek gerektir. Devamında Musa (as)'ın meleğin gözüne tokat vurmasını üç meslek içinde yorumlamıştır:

Birinci Meslek:

Azrail Aleyhisselâm, herkesin ruhunu kabzeder. Bir iş bir işe mani olmaz, çünkü nuranîdir. Nuranî bir şey, hadsiz âyineler vasıtasıyla hadsiz yerlerde bizzât bulunabilir ve temessül eder. Nuranînin temessülâtı, o nuranî zâtın hâssasına mâliktir; onun aynı sayılır, gayrı değildir.

31 Nursi, *Mektubat*, s.491.

32 Buhari, Enbiyâ, 31, Müslim, Fedâil, 157.

33 Nursi, *Mektubat*, s.488-92.

Güneşin âyinelerdeki misalleri, Güneşin ziya ve hararetini gösterdiği gibi; melaike gibi ruhanîlerin dahi, âlem-i misalin ayrı ayrı âyinelerinde misalleri onların aynılarıdır, hâssalarını gösterirler. Fakat âyinelerin kabiliyetine göre temessül ediyorlar. Nasilki Hazret-i Cebrail Aleyhisselâm, bir vakitte Dihye suretinde sahabeler içinde görüldüğü dakikada, binler yerde başka suretlerde ve Arş-ı A'zam önünde, şarktan garba kadar geniş ve muhteşem kanatlarıyla secde ediyordu. Heryerde, o yerin kabiliyetine göre temessülü varmış; bir anda binler yerde bulunuyormuş. İşte şu mesleğe göre; kabz-ı ruh vaktinde, insanın âyinesine temessül eden Melekü'l-Mevt'in insanî ve cüz'î bir misali, Hazret-i Musa Aleyhisselâm gibi bir ulü'l-azm ve celalli ve hiddetli bir zâtın tokadına maruz olmak ve o misali Melekü'l-Mevt'in libası hükmündeki suret-i misaliyesindeki gözünü çıkarmak; ne muhaldir, ne fevkalâdedir, ne de gayr-ı makuldür.

İkinci Meslek:

Hazret-i Cebrail, Mikâil, Azrail gibi melaike-i izam, birer nâzır-ı umumî hükmünde..kendi nevilerinden ve kendilerine benzer küçük tarzda aveneleri vardır. Ve o muavinler, enva'-ı mahlukata göre ayrı ayırdılar. Sulehanın ervahını kabzedene başkadır; ehl-i şekavetin ervahını kabzedene yine başkadır... “Kabz-ı ervah eden, taife taifedir.” Bu mesleğe göre; Hazret-i Musa Aleyhisselâm, Hazret-i Azrail Aleyhisselâm'a değil, belki Azrail'in bir avenesinin misali cesedine, fitrî celaletine ve hulkî celadetine ve Cenab-ı Hakk'ın yanında nazdar olmasına binaen, ona bir tokat aşketmek gayet makuldür.

Üçüncü Meslek: Üçüncü bölümde bahsi geçen, her insanda her yerde vazifesini yapması için melaikenin kırk bin başı kırk bin dili olduğuna göre,

Hazret-i Azrail Aleyhisselâm'ın her ferde müteveccih bir yüzü ve bakar bir gözü vardır. Hazret-i Musa Aleyhisselâm'ın, Hazret-i Azrail Aleyhisselâm'a tokat vurma; hâşâ Azrail Aleyhisselâm'ın mahiyet-i asliyesine ve şekl-i hakikîsine değil ve bir tahkir değil ve adem-i kabul değil; belki vazife-i risaletin daha devamını ve bekasını arzu ettiği için, kendi eceline dikkat eden ve hizmetine sed çekmek isteyen bir göze şamar vurmuş ve vurur...

اللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا هُوَ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ

Bu üç yorumu özetleyecek olursak, tokat vurması meleğin hakiki şahsına değil, belki Azrail'in veya avenesinden bir meleğin suret-i misalîyesindedir. Bu mana birkaç hadis âliminin verdiği manaya da muvafıktır, yani Azrail (as) Musa (as)'ın ruhunu kabz etmek için geldiğinde giydiği insanî suretin insanî gözüne vurmuştur, bu da gayet makuldür; çünkü onu öldürmeye gelen bir adam zannetmiş.³⁵

3. “Arz öküz ve balık üzerindedir”³⁶ hadisi

Said Nursi bu hadisi insanların hakikat zannedip yanlış anlayarak, latif bir teşbih iken, aklın muhal gördüğü batıl manaya dönüşen temsil ve teşbihlere örnek olarak zikretmiştir. Diyor ki:

Pek çok teşbih ve temsiller bulunuyor ki, mürur-u zamanla veya ilmin elinden cehlin eline geçmesiyle hakikat-i maddiye telakki ediliyor. Hataya düşer. Meselâ: «Sevr» ve «Hut» isminde ve âlem-i misalde sevr ve hut timsalinde berrî ve bahrî hayvanat nâzırlarından iki melaiketullah, âdeta bir koca öküz ve cismanî bir balık zannedilerek hadîse ilişilmiş.³⁷

Said Nursi'nin bu hadis hakkındaki yorumuna geçmeden önce şunu ifade etmek gerekir ki; Said Nursi bu hadisle rivayet edilen ve aklen muhal olan, şeriatın da kabul etmediği israiliyattan birçok hurafeyi tasvip etmemektedir. İlmen kabul edilmeyen hurafeler sorulduğunda görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

Bu defaki sualinizde diyorsunuz ki: “Hocalar diyorlar: Arz, öküz ve balık üstünde duruyor. Halbuki Arz, muallakta bir yıldız gibi gezdiğini Coğrafya görüyor. Ne öküz var ve ne de balık?” Elcevab: İbn-i Abbas (R.A.) gibi zâtlara isnad edilen sahih bir rivayet var ki, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtu Vesselâm'dan sormuşlar: “Dünya ne üstündedir?” Ferman etmiş: *عَلَى النَّوْرِ وَالْحُوتِ* Bir rivayette bir defa *عَلَى النَّوْرِ* demiş, diğer defada *عَلَى الْحُوتِ* demiştir. Muhaddislerin bir kısmı, İsrailiyattan alınma ve eskiden beri nakledilen hurafevari hikâyelere bu hadîsi tatbik etmişler. Hususan Benî-İsrail âlimlerinin müslüman olanlarından bir kısmı, kütüb-ü sâbıkada

35 Bkz. İbni Hacer, *Fethü'l Bari*, VI, s. 442-3.

36 Müfessirler “ن والقلم” ayeti tefsirinde İbni Abbas'tan rivayet edilen ve sevr ve hutun geçtiği bir hadis zikretmişlerdir. Mesela: Bkz. Taberi, *Camiu'l-Beyan An Tevili Ayi'l-Kur'an*, Müessesetü'r-Risaleh, 2000, XXIII, s. 521, Hakim, Muhammed bin Abdullah el-Nisaburi, *el-Müstedrek*, Beyrut, II, s. 540, el-Suyuti, Celalüddin Abdurrahman, *ed-Düri'l Mensur fi't-Tefsiri Bi'l-me'sur*, Beyrut, 1999, VIII, s. 241.

37 Nursi, *Sözler*, s.458, Şualar, s. 710, 344.

“Sevr ve Hut” hakkında gördükleri hikâyeleri, hadîse tatbik edip, hadîsin manasını acib bir tarza çevirmişler.³⁸

Yine diyor ki:

Bazı kütüb-ü İslâmiyede sevr ve huta dair acib ve haric-i akıl hikâyeler, ya İsrailiyattır veya temsilattır veya bazı muhaddislerin tevilatıdır ki, bazı dikkatsizler tarafından hadîs zannedilerek Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm’a isnad edilmiş.³⁹

Sonrasında Said Nursi hadisten anladığı belagatlı manayı izaha başlıyor ve hadisi üç vecihle yorumlamanın mümkün olduğunu ifade ediyor:

Birinci Vecih:

Semavatın bir küçük kardeşi ve seyyarelerin bir arkadaşı olan Küre-i Arz’a dahi iki melek, nâzır ve hamele olarak tayin etmiştir. O meleklerin birinin ismi “Sevr” ve diğerinin ismi “Hut”tur. Ve o namı vermesinin sırrı şudur ki: Arz iki kısımdır: Biri, su; biri toprak. Su kısmını şenlendiren balıktır. Toprak kısmını şenlendiren insanların medar-ı hayatı olan ziraat, öküz iledir ve öküzün omuzundadır. Küre-i Arz’a müekkel iki melek, hem kumandan, hem nâzır olduklarından, elbette balık taifesine ve öküz nev’ine bir cihet-i münasebetleri bulunmak lâzımdır. Belki, وَالْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ و o iki meleğin âlem-i melekût ve âlem-i misalde sevr ve hut suretinde temessülleri var. İşte bu münasebete ve o nezarete işareten ve Küre-i Arz’ın o iki mühim nevi mahlukatına îmaen lisan-ı Mu’cizü’l-Beyan-ı Nebevî, النَّوْرُ وَالْحَوْتِ demiş, gayet derin ve geniş bir sahife kadar mes’eleleri hâvi olan bir hakikatı, gayet güzel ve kısa bir tek cümle ile ifade etmiş.

İkinci Vecih:

Meselâ nasilki denilse: “Bu devlet ve saltanat hangi şey üzerinde duruyor?” Cevabında: “Ale’s-seyfi ve’l-kalem” denilir. Yani “Asker kılıncının şecaatine, kuvvetine ve memur kaleminin di-rayetine ve adaletine istinad eder.” Öyle de: Küre-i Arz madem zihayatın meskenidir ve zihayatın kumandanları da insandır ve

38 Nursi, *Lemalar*, s.163.

39 Nursi, *Lemalar*, s.168.

insanın ehl-i sevahil kısmının kısm-ı a'zamının medar-ı taayyüşleri balıktır ve ehl-i sevahil olmayan kısmının medar-ı taayyüşleri, ziraatle öküzün omuzundadır ve mühim bir medar-ı ticareti de balıktır. Elbette devlet, seyf ve kalem üstünde durduğu gibi; Küre-i Arz da, öküz ve balık üstünde duruyor denilir. Zira ne vakit öküz çalışmazsa ve balık milyon yumurtayı birden doğurmazsa, o vakit insan yaşayamaz, hayat sukut eder, Hâlık-ı Hakîm de Arz'ı harab eder. İşte Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm, gayet mu'cizane ve gayet ulvî ve gayet hikmetli bir cevab ile: التَّوْرُ وَالْحَوْتُ demiş. Nev'-i insanînin hayatı, ne kadar cins-i hayvanînin hayatıyla alâkadar olduğuna dair geniş bir hakikatı, iki kelime ile ders vermiş.

Üçüncü Vecih:

Evet Mu'cizü'l-Beyan olan lisan-ı nübüvete yakışır bir tarzda gayet derin ve çok asır sonra anlaşılacak bir hakikata işareten bir defa ale's-sevri demiş. Çünkü Küre-i Arz, o sualin zamanında Sevr Burcu'nun misalinde idi. Bir ay sonra yine sorulmuş, ale'l-hût demiş. Çünkü o vakit Küre-i Arz, Hut Burcu'nun gölgesinde imiş. İşte istikbalde anlaşılacak bu ulvî hakikata işareten ve Küre-i Arz'ın vazifesindeki hareketine ve seyahatına îmaen ve semavî burçlar, Güneş itibariyle muattal ve misafirsiz olduklarına ve hakikî işleyen burçlar ise, Küre-i Arz'ın medar-ı senevîsinde bulunduğu ve o burçlarda vazife gören ve seyahat eden Küre-i Arz olduğuna remzen التَّوْرُ وَالْحَوْتُ demıştır. Vallahu a'lemu bi's-savab.⁴⁰

Yukarıda anlaşıldığı gibi sevr ve huttan kasıt, lafzın tam karşılığı değil, belki mana-yı mecazi ile yeryüzü ile müekkel iki melektir. Sevr ve hut lafzının verilmesi işaret ettir ki, yeryüzü kara veya sudan oluşur veya denizde insan hayatını temine medar balıktır, karada ise çift süren öküzdür veya insan hayatını temine medar ya denizde balık tutmak veya karada öküz ile ziraat yapmaktır. Öyleyse yeryüzünde hayat sevr ve hut ile kaimdir sözü hakikattir. Üçüncü vecih ise, hadislerin i'caz-ı ilmî yönüne delalet ediyor, yani küre-i arz dönerken bir zaman sevr burcu gölgesinde, başka zaman hut burcu gölgesinde bulunuyor.

40 A.g.e., s. 166-8.

Sonuç

Bu bölümde en önemli çıkarım ve tavsiyeler zikredilecektir.

1. Said Nursi'nin hadis metinlerini müsbet manası ile yorumlamaya özen gösterdiği, başka sahih metinlere veya sağduyuya aykırı menfi anlayıştan kaçındığı görülüyor.
2. Said Nursi yanlış mana tevehhüm edilen metinleri ele alırken iki farklı yenilik görülüyor: Biri: Metin te'vilinde usul-u şeriatı ve sağduyuyu dikkate alarak, hadisin lafzına da aykırı düşmeyen işarî bir te'vil yapıyor. İkincisi: Müşkil metinlerin senedleri Peygamber (sav)'den sabit mi değil mi bakmadan te'vil ediyor.
3. Said Nursi'nin müşkil metinlerden istihraç ettiği işarî manalar okuyanlara aklen ve ruhen lezzet veriyor.
4. Risale-i Nur hem delil olarak hem te'vil edilerek zikredilen hadisler bakımından zengin bir kaynak olmasına rağmen, Risale-i Nur'un hadis yönü araştırmacılar tarafından hak ettiği ilgi ve araştırmayı görmemiş. Risale-i Nur hakkında yazılanlar çoğunlukla fikrî yönü ve tebliğ meselelerini ele almış, fakat hadislere ait araştırma olarak iki tane yayınlanmamış tezden başka bir makaleye rastlamadım, maalesef onlara da ulaşamadım.
5. Said Nursi'nin risalelerde ele aldığı ve müstesna bir surette incelediği araştırmacıların dikkatine değer hadis konuları başlıca şunlardır: müşkilü'l-hadis, faziletlere dair hadisler, kıyamet alametlerine dair hadisler, delail-i nübüvvet.

Kaynaklar

- Alaclunî, İsmail bin Muhammed, *Keşfü'l Hafa*, Daru İhya et-Turasi'l Arabi, II.
Beyhakî, *El-Esmaü ve's Sıfat*, Cidde, II.
Buhari, İstizan, 1, Müslim, Bir, 115, Abdullah ibni Ahmed, *Kitabüs Sünne*, II.
El-Saganî, el-hasan bin Muhammed, *Mevzuat*, Daru'l Me'mun, Şam, XVII.
El-Suyuti, Celalüddin Abdurrahman, *ed-Düri'l Mensur fi'r-Tefsiri Bi'l-me'sur*, Beyrut, 1999, VIII.
Hakim, Muhammed bin Abdullah el-Nisaburi, *el-Müstedrek*, Beyrut, II.
İbn Hacer, *Fethu'l-Bari Fi Şerhi Sahihi'l-Buhari*, Daru'l Fikr, V.

İbni Hacer, *Fethü'l Bari*, VI.

İbni Teymiye, *Mecmu ul Fetavi*, Daru'l Vefa, 2005, XVIII.

Irakî, Zeynüddin Abdürrahim bin Elhüseyn, *Tahricü'l İhya*.

Nursi, Said, *Emirdağ Lahikası*, Sözlür, 2016.

Nursi, Said, *Lemalar*, Sözlür, 2016.

Nursi, Said, *Mektubat*, Sözlür, 2016.

Nursi, Said, *Sözlür*, Sözlür, 2016.

Nursi, Said, *Şualar*, Sözlür, 2016.

Şevkani, Muhammed b. Ali, *İrşadi'l-Fuhul İla Tabkik-i'l-Hakkı Min İlmi'l-Usul*, Darü'l Kitab el-Arabi.

Taberi, *Camiu'l-Beyan An Tevili Ayi'l-Kur'an*, Müessetü'r Risaleh, 2000, XXIII.